

"דם" ו"צפרדע" - על שום מה?..

מעובד מליקוטי-שיחות ח"ג – הרב יחזקאל סופר

תחילת שבירת גאון מצרים לא החלה עד בוא-ה"מכות", עד להופעתן לא הועילה ההתגלות המיוחדת של "אני הוי"ה", לא הועילו אף "ארבע לשונות של גאולה" שצוטטו לבני ישראל ע"י השליח הנעלה ביותר, משה רבנו, וחשכת-הגלות החרשה את אזני-נפשם של בני ישראל מקלוט את בשורת-הגאולה.

הלקח האקטואלי הנובע מנצחיות סיפורי-התורה הוא, שאף ב"מצרים" של הנפש הבהמית (ששמה מופיעה בתוככי המילה "מצרים", שבמרכזה אותיות: י.צ.ר. אלא שבתחילת התיבה מופיעה מ"ם פתוחה, המזמינה את האדם ליהנות מ"טוב מצרים"... ברם, לאחר הסתבכותו בקורי-החומריות ונסיונו לצאת מביצת-התאוות, מופיעה מ"ם סתומה, סגורה ומסוגרת...) – הנה מי שמעוניין לשבור את קליפת-פרעוניותו האישית, אינו יכול לסמוך רק על ייחודה של תקופתנו, על כל סגולותיה כ"דור אחרון לגלות ודור ראשון לגאולה", לא די ב"לשונות-גאולה" למיניהם שנוקטים צדיקי-הדור, עליו לדעת ש"בלי מכות – זה לא יילך"...

משל למה הדבר דומה: למי שינסה לבצע "החייאה" במתעלף, בעזרת הרצאה באזניו בנושא החשמל... או בעזרת הארת-גופו באורו של פנס-חשמלי... עד שלא יצור מגע-ישיר של "שוקר-חשמלי" על גוף-המתעלף, עד שישודעזע, לא יצליח להוציאו מההתעלפות!.. והנמשל בסגנון החסידות: לא די בהשפעת "אורות-מקיפים", דרושה "פעולה-פנימית", החודרת ישירות לנפש-הבהמית ומזעזעת את מבצר-אדישותה, וזאת בעזרת ה"מכות" במישור-הפסיכולוגי...

עיקרן של "עשר-המכות" הן "דם" ו"צפרדע" – כזה לעומת זה, כפי שב"עשרת-הדברות" עיקרן הן שתי הדברות הראשונות: "אנכי" ו"לא יהיה לך" – ואמנם במישור הפשט והדרוש רבו ההסברים לבחירת "מכות" אלו דווקא, אם כעונש מידה כנגד מידה או כתכסיסי-מלחמה, ברם, עדיין יקשה שהיה ניתן להענישם או להלחם בהם באופנים אחרים, רק במישור הפנימי-נשמתי תוכח יעילותן של "דם" ו"צפרדע" דייקא, לשבור את "מיצרי-הבהמיות" האישיים...

"מים" – סמל הקרירות המה, שכן רוויית-התענוגים החומריים מ"יסוד-המים", מצננת את חום-הצמאון של הנשמה, כנרמז בפסוק "למען ספות הרווה את הצמאה" (כמבואר באריכות בקונטרס "ומעיין מבית ה'" לאדמו"ר הרש"ב ע' 76), אמנם ישנה גם "קרירות-חיובית", להבדיל. "מים" דקדושה, שמקורן הוא "למטר השמים תשתה מים" (דברים יא, י-יא), שעניינם אדישות וקרירות אל תאוות העולם ופיתוייו, אותה אין להכחיד, חלילה. וכהדגשת הפסוק "המים אשר ביאור", שמקורן במי-התהום (אותיות מו"ת) הבאים מלמטה, אותן יש להכות, ולהמיר קרירות זו ב"דם" – המסמל חום של חיות והתלהבות בעבודת השם.

(וכפתגם החסידי: אימתי יתברר שהגעית לדרגת "וידעת היום... כי הוי'ה הוא האלוקים"? כאשר "בשמיים" יהיה מבטך "ממעל", תשאף מתוך קנאת-סופרים להרבות חכמה – ואילו "על הארץ" יהיה אצלך "מתחת", שישנם כאלו שלא שפר מזלם כמותך, היפך מנהגן של בריות אשר בענייני "שמים" מביטים תמיד "מתחת" ומתנחמים ש"ישנם גרועים ממני"... ואילו בענייני דעלמא "על הארץ" מביטים תמיד "ממעל" ושואפים בלהט והתלהבות להתחרות בשכניהם... – וזהו ההבדל בין "קרירות דקדושה" החיובית, לבין "קרירות דקליפה" השלילית, אותה יש להכות, ולהחדיר במקומה "דם" וחמימות).

ושמא יאמר אדם, מה ממני יהלוך אם אקיים המצוות כהלכתן, אך בלי התלהבות? עליו לדעת, שאדם "חי", אינו יכול להיות נעדר-התלהבות, אם לא יקדיש התלהבותו למילי דשמייא, ממילא תופנה ההתלהבות לתאוות-הייצר, ובעולם הקליפות הנוסחה היא, בניגוד למקובל, "אחר ההתלהבות ימשכו המעשים" וסוף כל סוף ימיס להט-התאוות את המשמעת הבסיסית ל"שולחן ערוך" ולא יוכל לעמוד בנסיונותיו...

יש להפוך את ה"מים" ל"דם", לגלות את החום והחיות שבנשמה, להתפלל בחום, לפתח שמחה וזריזות-דקדושה ולאהוב כל יהודי בהתלהבות-נשמית, שתמיס את הקרירות, שורש כל הנפילות, שתחילתן יהדות "פושרת" – ומ"פושר" נעשה "קר", מ"קר" נעשה "כפור" ומ"כפור" נעשה "כופר"... ולכן כה הכרחי לפתוח השלב-הראשוני במאבק ל"ציאת-מצרים הרוחנית" ב"מכת-דם".

השלב השני ב"ציאת-מצרים שבנפש" הוא, מכת "צפרדע", שמטרתה לפעול בקו שכנגד, החדרת ה"קרירות-דקדושה" לצינור להט-הייצר הבוער (במ"ש בספר התניא פרק ל': "יצרו בוער כתנור בוערה מאופה כמ"ש בהושע הוא בוער

כאש להבה וגו'). ושלב זה נרמז במכת "צפרדע", שעניינה, בתור בריית-המים, קרירות, גם נחשבת ל"בעלת דם-קר", ולהיכן היא באה? "ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך" – ונקודת השיא של המכה – "ובתנור" ובמשארותיך" (שמות ז, כח).

כאן מודגשת נקודה של "מסירות-נפש", שלא הייתה כמוה באף מכה אחרת, שהרי בכולן הנס היה בעצם ביאת-התופעה, אבל אחר "יבוא-המכה" פעלו הכינים והארבה כטבען, לא כן ה"צפרדע", שהרי זהו היפך טבעו של בעל חיים איזה שיהיה לקפוץ לאש, אי לכך אמרו חז"ל (פסחים נג, ב): מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש? נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים: ומה צפרדעים שאין מצוין על קדושת השם כתיב בהו "ובאו וגו' ובתנור" ובמשארותיך" – אימתי משארות מצויות אצל תנור? הרי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצוין על קדושת השם על אחת כמה וכמה. הרי שלקחה של מכה זו היא, הנכונות להפעיל את המתינות והאיפוק של מוחין דקדושה ולהחדירה ב"מידות דקליפה" לצינון.

אמנם בשיחת הרבי, לא נתבאר במפורש, מאימתי ה"צפרדע" מייצגת את עולם הקדושה? וי"ל בדרך אפשר, ששמה "הצפרדע" הוענק לה עקב יכולתה להבחין בבוא הבוקר ולחדול מקרקורי-הלילה שלה, והיינו, "צפר-דעה" (ועיי' מגיד מישרים ושער הפסוקים לפ' וארא), שידעת להכיר בצפרא,

ויש כאן רמז לדרך החסידות המחנכת לפתוח את היום ב"תמיד של שחר", התבוננות-הדעת בענין "שיוויתי הוי"ה לנגדי תמיד", וזוהי "צפר-דעה דקדושה" של "מוח שליט על הלב", וכמבואר בחסידות שהמוח הוא בטבע הקרירות, על כן ביכולתו לצנן תאוות-הלב, ובהתאם לשיטת הרמב"ם: "אין אהבת ה' נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה" – היינו, צינון-התאוות, וממשיך: "אינו אוהב את הקב"ה אלא בדעת שיידעהו, וכפי הדיעה תהיה האהבה, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה" (רמב"ם ספ"ט מיסודי התורה) – גישה התואמת לשיטת בעל התניא באמרו: "כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוץ ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא" ... (תניא ספ"ד).

וזוהו ההבדל בין השלב של "דם" לשלב של "צפרדע" בעבודת-השם, כמבואר בשיחה, כי "מים" ו"דם" כנוזלים, הם קור וחום בסוג ה"דומם" (המסמל את עולם העשיה, שעניינו "מעשה", כלומר, חמימות-מעשית בלבד, אמירת איש"ר בכל כוחו ובנענועים ובזריזות) אבל "צפרדע" היא ה"קור" בסוג ה"חי" (המסמל את עולם היצירה, שעניינו "רגש", כלומר, לא די בחמימות-מעושה בלבד, כי היא איננה

פותרת את בעיית ה"תנוריק", חום דקליפה, אותו יש לצנן ע"י התבוננות ה"צפר-דע"..
..

ושמא תאמר, מאחר ו"חום" – כאמור לעיל – הוא סמל החיות, ו"אתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים" משא"כ הקליפות אמרו חז"ל: "רשעים בחייהם קרויים מתים", א"כ מניין לתופעת ה"חום דקליפה" שעניינה "מוות"!?!

גם כאן ניכר הדיוק שבנצחיות המסר בבחירת מכות אלו ובאופן זה דווקא, על פי הביאור החסידי, שהרי זהו ההבדל-ההומי בין "דם" שחמימותו מתונה ו"טבעית" (ללא צורך בליבוי-חיצוני) ועל כן יציבה חמימותו עד מאה ועשרים שנה, לא כן "תנוריק", שחמומו – אותו מלהיטים בצורה מלאכותית, בבחינת "מגרה יצר הרע בנפשו" – לוחט, מגיע לשיאי-תאווה רגעיים, אך שורף ומכלה עד שבתום תאוותו, נותר ממנה "אפר" בלבד...

אלא שעדיין לא ברור למעיין בשיחת הרבי, מה צורך במכת "צפרדע"? והלא לאחר שהצלחנו להכות את ה"קרירות דקליפה" (המים אשר ביאור) ולהחדיר במקומה "התלהבות דקדושה" (דם), בוודאי היא כבר כילתה את להט-הייצר, ע"ד "הבלא מפיק הבלא" (שבת מא, סע"א) וכדאיתא בתוספות (חגיגה כז, א.). : ... "שהיה משה תמיה על זה, אי אפשר שלא ישרף העץ ואמר לו המקום: כך דרכי באש של מעלה, אש אוכלת אש ואינו מכלה, כדכתיב והסנה איננו אוכל" עכ"ל.

וא"כ במקום שיש "דם" דקדושה, לכאורה, אין שייך שם לא "תנוריק" (תאווה) ולא "משארותיק" (גאווה), אי הכי, צפרדע למה לי?!

ועוד והוא העיקר, אם למדנו ממכת "צפרדע", שההשפעה על תאוות הלב תלוייה בהתבוננות-המוחין, כיצד א"כ הצלחנו בשלב הראשון להחדיר חום וחיות "דם", שהוא עניין "מידות דקדושה" שבלב, מבלי הקדמת "צפר-דע"?..

ויובן בהקדם תמיהה רבתי על שיטת הרמב"ם ובעל התניא (שס"ל שאין אפשרות להגיע לאהבה ויראה, כי אם על ידי התבוננות שכלתנית בגדלות-הבורא) – והא חזינן כו"כ יהודים-פשוטים ונשים צדקניות הרחוקים מהשכלה-עיונית ומתבססים על "אמונה-פשוטה" גרידא, ואעפ"כ יש להם אהבה רבה והתלהבות-לבבית בתפילתם ועבודתם, בלא שום התבוננות-דעתנית?..

אלא בהכרח לפרש זאת על פי היסוד שלמדנו בספר התניא (ספ"א): "אך ביאור הענין על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה (ובע"ה שער נ' פ"ב) דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות "וכו'. וההדגשה היא שהן (לא רק שני-צדדים של נפש אחת, הכוללת יצר טוב שבה ויצר הרע שבה, כי לכך אינו צריך סימוכין מספרי-הקבלה... כי אם) שתי-יישיות נפרדות, אישיות-כפולה, האחת- "נפש אלוקית" שהיא בבחינת "בנים אתם", הקשר שלה עם הקב"ה הוא "תורשתי" ואינו זקוק להתבוננות ב"גדלותו" של אביה שבשמים, וכתינוק המתרפק על אביו מבלי שיש לו שמץ של מושג אודות מעלותיו וגדלותו, והשנית היא – "נפש-בהמית" שהיא בבחינת "עבדא בהפקירא ניהא ליה", ורק אם יוסבר לה באופן שיתקבל ב"שכלה" עד כמה "טעמו וראו כי טוב הוי' וגו'... אזי ישנה אפשרות של "בכל לבבך" – "בשני יצריך" !

ועל יסוד הבחנה זו בין אופי שתי הנפשות, יובן כיצד ניתן להגיע ל"דם", כלומר, התלהבות-רגשית מעומקא דליבא, ללא צורך בהתבוננות-שכלית מוקדמת, וזאת בזכות "הנפש האלוקית", מיד כשיזכור אהבתו הטבעית המסותרת, שהיא ירושה לנו מאבותינו ודיה באהבה זו להלהיב לב המאמין ולקיים תומ"צ ולהתפלל בחום ובחיות, בחינת "עשה טוב".

אלא שלא די במדריגה זו (דמכת "דם") לבדה, מפני שתי-סיבות: האחת, עקב היותה טבעית, הרי היא בחינת "אחותי" שאהבתה אין בה רשפי-אש, כי אם אהבה מתונה, כחום ה"דם", שמגיע למעלות-נמוכות יחסית, והשנית, מאחר והיא מבוססת על טבעה התורשתי של האלוקית, איננה סוחפת עמה את "הנפש הבהמית", שהרי היא איננה קשורה בטבעה לאלוקות, על כן בעת התלהבות-הנשמה, נוקטת שכנתה הבהמית "עמדת-המתנה" עד שתחלוף התפילה, אזי עלול הוא ליפול בתאוות-גשמיות, כאילו לא התפלל מעולם, עד ש"לא נודע כי באו אל קרבנה". . . הוי אומר, ששלב-הראשון של ה"דם", לא שלל את תופעת ה"תנוריק" וה"משארותיך"... עדיין חסר ה"סור מרע".

אי לכך יש להפעיל מיד את השלב הבא: "צפרדע", שעניינה כנ"ל התבוננות-המוחין בגדולת-הבורא בכלל ובשפלות המידות-המגונות של תאוה וגאווה, ו"מוח שליט על הלב", לצנן את "להט-היצרים" ו"התנפחות-היש", כי מאחר שאופי שלב זה הוא שכלתני, המבאר את התועלתיות-הרוחנית של "קרבת אלוקים לי טוב", וההתבוננות היא באופן של "התלבשות הנפש האלוקית באותיות וסגנון המובן לשכל-הבהמי", (שהתלבשות זו מהווה "הקרבה" ומסירות-נפש של "האלוקית" הנכונה לחדור לתוך "תנורי-פרעה"...) ברם, כשסוף-סוף הבהמית "משתכנעת" באפסיות-התאוות והאנוכיות-החלולה, הרי היא עוברת "שינוי-פנימי אמיתי",

כמרומוז בתיבת "צפרדע" שגימטריא שלה עם הכולל: "צד-פרעה" ... אהבה "בשני יצריך"!

(ע"ד שתי ההלכות הראשונות ב"יד החזקה": הא': "לידע שיש שם מצוי ראשון" – ההכרה החיובית, אבל לאחריה צריכה להיות ה"שלילה" בה"ב: "ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי – אין שום דבר יכול להימצאות", ולהעיר שבמכת "דם" נאמר: "למען תדע כי אני הויה" (חיובי) ואילו ב"צפרדע" נאמר: "למען תדע כי אין כהויה אלקינו" (שלילת-זולתו). – וראה באריכות בהדרן של רבנו על הרמב"ם מי"ט כסלו תשל"ה).

ולזאת התכוונו הרמב"ם ואדמו"ר הזקן בחייבם את דרך ההתבוננות-השכלית שבלעדיה אי אפשר להגיע לאהבה כזו שתכלול גם את "הנפש-הבהמית", שזוהי עיקר מצוות "ואהבת", שבאה כתוצאה מ"שמע" (ר"ת: "שאו מרום עיניכם" וראו מי ברא אלה: מ"י = היינו, הבינה הכוללת חמישים שערים, שבחינה זו היא מה שברא "אלה" בגימטריא: שלשים ושש, רמז לשישה מידות הכלולים משישה, הנולדות מן הבינה בגדולת הויה). מה שאין כן אהבת הנפש-האלוקית לבדה, (אע"פ שגם חשיפת האהבה-התורשתית מהעלם אל הגילוי, שם "עבודה" עליה, מ"מ) הרי העיקרון במצוות (גם ב"חובות-הלבבות") הוא: "תעשה – ולא מן העשוי" בטבעה התורשתית.

והן הן שתי הדרכים עליהן בנוי ספר התניא: "הדרך-הקצרה" – המבוססת על האהבה התורשתית של הנשמה (פרקים יח-כה) היא אמנם "עצמותית" יותר, בלתי נכלית, ואינה דורשת כשרונות והשקעה רבים מידי, ברם, אינה "תופסת" את הנפש הבהמית, לא כן "הדרך-הארוכה" (פרקים א-יז) – המבוססת על התבוננות ודעת, אף שחסר בה עוצמת-המקיפים ד"חיה" ו"יחידה", אבל יש בה מעלת "החדירה בפנימיות" ושינוי אמיתי של הבהמיות-הייצרית.

אלא מעתה, יקשה למה "נתהפכו היוצרות"? דלכאורה, הוי ליה להקדים "צפרדע" תחילה, שעניינה "סור מרע", צינן התאוה והגאוה, מקור כל מידות רעות, ורק לאחר שלילת-הפסולת, יש מקום להביא את ה"דם" – החמימות-החסידית של "עשה טוב"? שהרי אי אפשר לרהט הדירה בשטיחי-יוקרה, בטרם פינאי-הפסולת וליטוש הרצפות? ...

מדגיש הרבי בשיחתו: אחד מעיקרי שיטת החסידות הוא, העדפת-הפתיחה בשלב חיובי, בחינת "סור מרע" במשמעות: אל תתאבק עם הרע, סור ממנו, שהרי

"המתאבק עם מנוול – מתנוול" ... אלא "ועשה טוב", תוך דילוג על העיסוק בשלילי, הכנס חיות ואור, ומעט אור דוחה הרבה מן החושך. וכפי שראינו אצל כ"ק רבנו זי"ע שיטת-חיים, שכל "מבצעיו" עם הציבור, לא היו בבחינת "שבירת הרע" ועקירת-המגונה, כי אם בהחדרת החיובי והנעלה, כי אז גם ה"סור מרע" הבא בעקבותיו, הוא באופן של "ויכון" ו"שכנוע-פנימי" ולא באופן של "שבירה".

יתירה מזו, הקדמת מכת ה"דם", לא רק מעדיפה את הפתיחה בהליך-חיובי, כי אם מאחר וכאמור, היכולת להתחיל ב"אהבה" ללא התבוננות תחילה, נובעת מה"תורשה" של האלוקית, בחינת "אחותי", הרי שדרגה זו מהווה "ערובה" שגם בירידת הנשמה "להתלבש" בשכנוע-שכלתני של הבהמית, לא תשפיע עליה הירידה ותוכל לשוב אל עצמיותה, ע"ד ירידת שרה לבית-פרעה, כדי לברר שם ניצוצות, כמרומו בלשון: "אמרי נא אחותי את (למרות שבאמת היא "אשתו") למען ייטב לי (לאברהם בחינת הנשמה) בעבורך" ... כי הקדמת האהבה דבחינת "חיה" ו"יחידה" – "אחותי" (הטבעית) משמרת את הכוחות דנר"נ, בחינת "אשתי" (אהבה שעל פי טעם ודעת) שלא יושפעו ממגעם המסוכן עם הבהמית. (וראה בארוכה ביאור נפלא לסיכונה של שרה ע"י אברהם ועניינה בעבודת השם בלקו"ש ח"כ ע' 40).

ויכולת נפשית זו "לדלג" על השלב, המתבקש על פי סדר והדרגה, של "סור מרע", ו"לקפוץ" באחת אל ה"עשה טוב", זוהי סגולת חג ה"פסח", בו ישנה נתינת כח עליונה לפתוח ב"דודי לי" (למרות שאנו עדיין במ"ט שערי טומאה) ובכוח המשכת החיובי תחילה, לבוא אל "ואני לו", שה"אני" של הנפש הבהמית, מצד עצמו, יתקדש לו ית'. זוהי ה"פסיחה-לוגיה" שבניסן.

ורעיון זה עצמו נרמז גם בפתיחת סדר ליל-פסח בשתי ההוראות הראשונות: "קדש" תחילה, אחר כך "ורחץ", דלא כגישת המרובעת שעל פי טעם ודעת, הטוענת לאדם: כיצד תעלה בדעתך לעסוק בעומקה של פנימיות-התורה והחסידות, בעיניינים אלוקיים בכבשוננו של עולם, בטרם ניקית מפסולת המידות המגונות והמחשבות הזרות, צא תחילה ממ"ט שערי הטומאה שבך, ורק אחר כך צפה למצב של "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים" ...

בא חג הפסח ומלמדנו ללכת בדרכיו של הקב"ה "ופסחתי" על העיסוק בשלילת-הרע, שהרי לא ייתכן שעד שאזכך את הרע, אשאר בינתיים "תקוע" במצרים וגבולים ללא חיות-נשמתית, אלא יש לנקוט בגישת "לכתחילה אריבער", למלאות את הנפש באור אלוקי של החסידות, בשמחה והתלהבות של התורשה-הסגולית שבנו, בחינת "בנים אתם לה' אלוקיכם", ותוך כדי התמיכה המוקדמת של החום-החיובי, השמחה והחיות נתפנה אחר כך לצנן את "תנור" ומשארותיך" ע"י העמקת הדעת על פי דרכי-העבודה החסידית, שיביאו שגם "פרעה" (הנפש הבהמית) "למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ", כי לו רצה הקב"ה "לשבור" אותו,

לא היה צורך ביותר ממכת-מוות אחת ויחידה, אבל מאחר והמגמה הייתה "זיכוכו" על כן הוצרך לקבל קורס מכ"ים בשלבים.... וכך גם בפעולתנו עם הזולת, עם אחינו בני ישראל, שלעת עתה עדיין ב"מצריים", יש להתחיל ב"מבצעים-חיוביים" של "עשה טוב", ולדלג על השלילה, אזי גם ה"סור מרע", החייב לבא בשלב הבא, יהיה "ממותק", באופן של "זיכוכ" מתון ומשכנע ולא באופן של "שבירה" וכפייה. אזי תהא היציאה ממצרים "ברכוש גדול".